

Austegdelaget 70 år 1990

Skrift for dei
siste 20 åra
1970 - 1990

3. LAGSBRUK OG LAGSHUS

L/L BONDEHEIMEN

Det var i 1915 spørsmålet om eit lagsbruk i Aust-Agder blei tatt opp på eit årsmøte i Aust-Agder Ungdomslag i Åmli. Men det var først då Austegdelaget blei skipa i 1920 at tanken kom i fastare form. Og alt året etter blei den første arbeidsnemnda vald. Med i denne var m.a. den nyvalde nestformannen i Austegdelaget, Thomas Ljosland, og det var han som fekk arbeidsoppgåvene. Nå blei planar lagde for å skaffe husrom og kostnadsoverslag for eventuell oppussing m.v.

Finansieringa blei ordna ved lutteikning, der kvar lut lydde på kr. 50,-. Aust-Agder Ungdomslag og Austegdelaget teikna luter for kr. 1.000,- kvar. Aust-Agder Mållag for kr. 300,- og resten av lutmiddden opp til kr. 12.000,-, blei teikna av privatfolk og andre lag og organisasjoner.

Det var fleire hus det kunne bli snakk om å starte ei kaffistove i. Det blei til sist "Torvkaféen" i Harald Reiersens hus på Torget som blei kjøpt med innbu for kr. 8.000,- i 1924. Leige til huseigaren blei sett til kr. 3.000,- for året.

Den første delen av arbeidet for eige lagsbruk var gjort etter heile 9 års førearbeid. Det reint organisasjonsmessige blei seinare ordna på eit møte i november same året, der vedtekter for "Andelslaget Kaffistova Arendal" blei vedtatt. Thomas Ljosland blei seinare vald som formann, og det var han sidan i samfulle 25 år utan avbrot. Etter at Kaffistova kom igang 20. desember 1924, gjekk det berre eit års tid før planar om også å få ein Bondeheim blei lagde.

Kaffistova gjekk bra, ho overlevde munn- og kluvsjuka i 1926/27 og verdskrigen 1940/45. Ho hadde omsetningsauke mest kvart år og kapitalen i banken auka. Dei feira litt ved runde år og pussa opp der det trongs, men alt i varsame former, slik at den økonomiske stoda alltid var oversiktleg og god.

Men etter at Kaffistova i nærmere 40 år hadde vore i drift, tok det i 60-åra til å gå den gale vegen. Omsetninga og dermed fortjenesta gjekk nedover. Vidare drift ville kreve stor investering i oppussing og anna, og "Stova" blei derfor stengd i 1963 etter å ha vore eit omgrep i Arendal i 40 år. Ho hadde ikkje berre vore ein god alkoholfri serverigsstad for folk flest og ei god inntektskjelde for ungdomslaga i Aust-Agder. "Stova" hadde også vore ein møtestad der ungdom visste at ungdom var å finne, og der det blei halde styre- og studiemøte i hoptetal.

Bondeheimen kom igang i 1934 i arkitekt Uglands hus på Torget, etter planlegging og oppussing med tanke på hotelldrift. Huset fekk stor matsal, kaffistove og 11 hotellrom. Sjøl om prisnivået var på veg oppover i 1934, var kr. 23.000,- som oppussing og nødvendig innbu kosta, mange pengar for Bondeheimen. Men også Bondeheimen gjekk godt. Det blei drive på det jamne og med årleg auke i omsetning og inntekter.

Under krigen 1940/45 var det ikkje lett å drive hotell. Tyskarane blei snart merksame på Bondeheimen og nytta soveroma så vanlege folk blei stengde ute. Det eine kravet etter det andre kom om å betale "lagsbrukskatt", og med til dels sterke trugsmål om ikkje betaling skjedde. Ingen ting blei likevel betalt og det blei med trugsmåla. Alt lagsarbeid låg nede under krigen. Det blei ikkje halde årsmøte i lagsbruket, så styret måtte ta alle avgjerder. Dette greidde styret godt, og lagsbruket kom seg etter måten vel gjennom krigen.

I 1946 blei dei private lutane innløyst og eigarforholdet i L/L Bondeheimen blei då slik:

Aust-Agder Ungdomslag: 50%

Austegdelaget: 30%

Aust-Agder Mållag: 20%

Eigarlaga har gjennom alle åra hatt stor økonomisk nytte av lagsbruket. Stadig er større eller mindre pengesummar overførde til laga, og berre i tida etter krigen er overført kr. 128.000,-. I tillegg til kontante tilskot, betalte lagsbruket løna til reise-skriver tilsett i fylkesлага gjennom fleire år. Vidare har eigarlaga hatt nytte av lagsbruket ved gratis husvære og måltider ved kurs og møte av ulike slag. Det var vel også ein av idéane ved slike lagsbruk.

I 1949 hadde Thomas Ljosland vore formann for lagsbruket i 25 år og samstundes formann i Austegdelaget i 11 år. Det var ei uvanleg aktiv tenestetid som tok slutt då han nekta attval som formann for lagsbruket. Ole Lund Berntsen overtok som formann i lagsbruket og heldt fram utan avbrot til 1979. I hans 30-årige tenestetid skjedde det mykje, m.a. kjøpte lagsbruket ein bygard i 1959. Hjørnegarden Torggata/Østregate blei då kjøpt for kr. 350.000,-. Dette var ein ny merkepel og eit nytt vesentleg avsnitt i soga til lagsbruket i Arendal, 25 år etter åpninga av Bondeheimen på Torget.

Nye planar blei lagt for å pusse opp og bygge om garden i Torggata. I 3. høgda skulle det bli utleigerom og festlokale, og det var nok dette austegdelagsmedlemene såg mest fram til. I 1960 var salen og to fine salonger ferdige og blei tatt i bruk av alle eigarlaga. Naturleg blei lokala mest brukt av Austegdelaget som her hadde gratis hus til alle sine samkomer i ei lang årekke.

Og alt medan åra gjekk, blei Bondeheimen på Torget drive på vanleg god måte og arbeidet med eigedom i Torggata heldt fram. 2. høgda, som hadde vore bunde av gamal husleigekontrakt, blei etter kvart ledig og planlagt til kafé.

Då det på midten av 1970-åra blei usikkert om Bondeheimen kunne halde fram på Torget, blei det laga kalkylar for å bygge om eigedommen i Torggata til hotell. Prisnivået gjekk svært opp i denne tida og då dei endelege planane var ferdige i 1980 og anboda kome inn, viste dette at ombygginga ville komme på ca. kr. 12 mill. Dette inkluderte ny 4. høgd med festsal og salong.

Det er vel nokså sjeldan at eit firma, som eit lagsbruk i røynda er, har berre to "sjefar" på 55 år. Lagsbruket i Arendal hadde det. Først Thomas Ljosland i 25 år og seinan Ole Lund Berntsen i 30 år. Då Lund Berntsen sluttet i 1979, blei Jørgen Pedersen valt til ny formann.

Gamle Bondeheimen blei fråflytta 18. mai 1982, og 19. mai blei kaféen i Torggata åpna. Hotelldrifta kom i gong 21. juni, og heile bygget, inkludert 4. høgda med festsal og salong, blei tatt i bruk i november 1982.

Austegdelaget, som hadde vore heimlaus ei stund, gledde seg svært til å flytte attende til Torggata. Men dette skulle vise seg å bli eit "tveggja sverd". Lokala blei etter måten svært dyre å leige. Det var også tydeleg at Bondeheimen var komne i ei vanskeleg stode, med alt for stor lånegjeld. Det kom ei tid då alt liksom dreidde seg om pengar. Det blei teikna lånebrev og spela bingo for å prøve å redde Bondeheimen. Medlemmene frå eigarlaga stilte villig opp, også dei frå Austegdelaget, men dette var lite lystbetont, og mange meiner at lagsarbeidet fekk ein knekk i denne tida.

Jørgen Pedersen sluttet som leiar i 1983, og etter eit lite mellomspel med folk frå Lagsbrukssamskipnaden, blei Inger Marie Berg valt til leiar i 1984. Det blei etter kvart meir og meir tydeleg at drifta av Bondeheimen ikkje kunne halde fram, og styret fann å måtte gå inn for frivillig sal. Mange var interesserte i å kjøpe Bondeheimen, og det blei til sist Tony Lim (Ting Hai House) som blei den nye eigaren av Torggata 5 i Arendal.

Alle tykte det var ille at Bondeheimen måtte slutte, og at noko som så mange hadde hatt tru på og økonomisk sluttet opp om, likevel ikkje kunne gå. Styret for L/L Bondeheimen var i alle høve glad for at avviklinga skjedde i så greie former som den gjorde.

AUSTEGDELAGET I EIGE HUS

Austegdelaget har ført eit omflakkande liv heilt sidan lokala i "gamle Bondeheimen" blei for små på 70-talet. Vi har leigd lokale i Håndverkeren, Fagforeningens Hus, Handelsstanden, Musikkens hus, Bondeheimen og Kilden. Vi la ned ca. 140 dugnadstimar i rommet vårt på Gamle Byen Skole. Etter kvart som planane om eit kultursenter på skolen tok form, såg vi for oss ei framtid der vi var ein del av eit større internasjonalt kultursenter.

Vi vedtok på eit omframt årsmøte 15. mars 1989 å gå inn i stiftelsen som blei danna. Vi fekk lov på eit rom i 3. høgda, eit rom der vi ved å slå ut eit par "lettveggar" ville få god plass. Det viste seg fort at planane våre ikkje let seg realisere, og om vi skulle få betre plass, måtte vi "på leit" igjen.

Vi såg på "Sangerhallen" ved Barbu skole. Men vi fant fort ut at det ville koste for mykje slitt å få den i brukbar stand.

Dei neste lokalene vi vurderte, var 3. høgda i helse- og sosialbygget på Tyholmen. Harry Gustafson hadde fleire samtalar med både byråkratar og politikarar. Vi var på synfaring fleire gonger, og Jakob Bakken, leiaren vår, hadde eit par møte med helse- og sosialsjefen.

Her hadde vi høve til å få oss brukbare lokale. Men før vi rakk å gjere noko meir med planane våre, var det at Harry leste ein annonse i Agderposten. Baptistmenigheten skulle selje lokalene sine i Vestregate 21. Ein nesten vill tanke: kunne Austegdelaget makte eit så stort økonomisk løft? Vi tromma saman så mange vi kunne og gjekk for å sjå på huset. Vi skreiv under på ein mellombels kontrakt 15. juni 1989.

På eit omframt årsmøte 5. juli 1989 vedtok vi å kjøpe lokalene til Arendal Baptistmenighet i Vestregate 21 for kr. 500.000,-. Den 6. juli skreiv vi under kjøpekontrakten.

Så var det pengane. Korleis skulle vi fianansiere dette? Mange av medlemmene lantte laget penger rentefritt og på ubestemt tid. I alt kr. 72.000,-. Ei lotterinemnd fekk i gang eit stort lotteri: "Lotteri til inntekt for eige hus". Og det gjekk utruleg godt. Alle medlemmene fekk mange loddboeker, og loddar blei selt (eller kjøpt av medlemmene). Vi hadde loddosal på butikkar, stemnestader o.l. I alt fekk vi inn ca. kr. 100.000,-.

Medlemmene har vore svært flinke til å drive med dugnadsarbeid. Vi har rydda ein gammal fabrikkhall, vi har lagt nytt tak på ein låve, og ikkje minst, vi har sortert flasker på Arendal Bryggeri.

Men vi kom ikkje utanom banklån. Etter nokre turar til fleire av bankane i byen, blei det til at vi godtok tilbodet frå Sparebanken Sør. Vi tok opp eit pantelån på kr. 450.000.

Vi overtok lokalene 15. august 1989. Annekset har eit husvære som vi leiger ut og får inntekter av. Det blei lagt ned mange dugnadstimar i dette husværet før vi kunne leige det ut.

Vi har fått støtte frå bankar og forsikringsselskap. Frå Sparebanken Sør: kr. 1.000,-, frå Storebrand: kr. 1.000,-, frå Arendal og Omegns Sparekasse: kr. 500,-, frå Sørlandsbanken: kr. 500,-, frå Kredittkassen: kr. 500,- og ei privat gave på kr. 500,-. For pengegåvene kunne vi kjøpe dei lampene vi gjerne ville ha. Stolar har vi kjøpt frå eit møbelsenter, 100 stk. á kr. 170,-. Langbord trong vi ikkje kjøpe. Kjell Ove Juvet og Harry Gustafson har laga 12 bord med plass til i alt 144 personar. Når det gjeld andre møblar så har vi kjøpt noko brukt, men det meste har vi fått.

Som vel alle kjenner til, så eig vi Vestregate 21 saman med Einar Braastad. Vi hadde fleire møte med han i september og oktober 1989. Drøftingane var tillitsfulle og konstruktive, og vi kom fram til ein for bære partar god og klar avtale. Vestregate 21 er ikkje lenger eit sameige som det stod i den gamle kontrakten. Vi eig vår del av bygningen, og Braastad eig sin del.

Etter at lokala har vore i bruk i ca. eitt år (november 1990) må vi berre slå fast at her har Austegdelaget gjort eit blinkskot . Salen passar ypperleg til våre føremål, såsom dansekurs, øvingslokale og lagsmøter. Salong med peis gir høve til komité-og styremøter. Scene har vi fått for bruk til sketsjar og spelstykke, og kjøkkenet er brukbart når vi skal ha servering.

Vi utviklar "Huset vårt", som ikkje har fått noko namn, til å bli eit kulturhus i byen og ein liten kulturverkstad. Folk i byen har fått auge på oss og møter opp når vi held kulturveldar og konserter, og andre lag leiger lokale av oss til sine føremål.

Dugnadsånd og forsiktig drift av huset har ført til at gjelda berre på eit år er gått kraftig ned og er ved utgangen av 1990 redusert til kr. 180.000,-. Snart balanserer inntekter og utgifter og vi kan kanskje nytte dugnadspengar til utviding og oppussing av kjøkken eller andre rom og til vedlikehald som etter kvart vil komme.

Det er spennande med eige hus, men det kan sjølv sagt også bli ei belastning for medlemmene. Vår tru er at vi skal unngå det, og at huset i framtida må bli ein samlingsstad for medlemmene våre og andre som arbeider for våre føremål.

Eige hus blei realisert ved avslutninga på den 20-års perioden vi her har skrive om. Vi trur at dette må gi perspektiv og inspirasjon for vidare arbeid framover i tida, og at vi møter ein livsfrisk 100-åring ein gong ut i neste sekel!

Austegdelagets nye hus i Vestregate
Det er øvste etasje med annex som laget eig.

4. ETTERORD

I dette lille skriftet har vi prøvd å gi eit oversyn over lagsdrift og lagsarbeid dei siste 20 åra. Vi har omtalt dei viktigaste aktivitetane våre og prøvd å synne korleis desse har utvikla seg og retta seg inn etter skiftande tider. Vi har ikkje analysert om dette er den rette utviklinga i laget. Laget, det er medlemmene vi til ei kvar tid har og korleis desse gjennom samarbeid, vennskap og demokrati vel å fungere saman ut frå lagets grunnsyn. Ved å lese dette skriftet saman med 50-års skriftet, vonar vi det skal gi deg perspektiv og inspirasjon til å halde fram i laget, både som deltakar, instruktør, tillitsvald eller dugnadsarbeidar.

Vi blir ikkje meir enn det den einskilde legg ned av innsats i laget, og det er denne sum av innsats som til slutt skapar det sosiale samvær og kulturelle miljø som homo sapiens er så avhengig av.

Jubileumsnemnda 1990, som har vore skriftstyre for dette skriftet, meiner ikkje at vi har laga det fullkomne festskriften. Mangel på tid og mangel på sikert arkivstoff spelar inn her. Vi vonar likevel at skriftet er til nytte ved dette jubileet og når seinare kapittel i lagssoga skal skrivast. La oss også vone at laget i sitt nye hus etablerar eit skikkeleg lagsarkiv som bakgrunnskjelde for seinare skriftstyre.

Arendal, november 1990

Gunvor Liltved

Unni Eng Sørensen

Arne Skrove

Harald Heggland

Oversikt over Bondeheim og Kaffistova
i Arendal. Løgsøger legges ved
Helsing Herald Heggland

1. Kaffistova (Tørkkafeen)

1924 - 1963

50-årschrift s. 30 - 33

70 - " - s. 14

2. Uglelands hus på torvet Leigeavtale:

Bondeheim og kaffistove

1934 - 1982

50-årschrift s. 32 - 33

70 - " - s. 14 - 15

3. Torggata - Østregt.

Kjøpt i 1959: 350.000,-

Festlokale tett i bruk 1960

Ombygd til hotell og
Kaffistove, åpna 1982

Avvikla i 1986. Slutt for
Bondeheimen i Arendal.

4. Løgssal for Austegdlaget Østregt. 21

Kjøpt i 1989: 500.000,-

Blir solgt i 2013/2014.

